

Oranje lijst vergeet meer dan duizend oude appelrassen

De stichting De Oerakker, verbonden aan het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN), heeft een Oranje lijst samengesteld van bijna 500 oude appelrassen die voor 1950 in Nederland geteeld zijn. Zie website www.deoerakker.nl. In de lijst staan rassen met de vaak vele synoniemen vermeld. Informatie is toegevoegd over of ze nog in de handel zijn en of ze zijn opgenomen in de verschillende appelcollecties die aangemeld zijn bij het CGN.

In de toelichting bij de lijst wordt gesteld dat van de ongeveer 500 oude in Nederland geteelde appelrassen er 344 bewaard zijn gebleven. Deze aantallen zijn veel te laag. Er zijn in ons land in de loop der eeuwen veel meer dan 500 appelrassen aangeplant, zeker drie keer zo veel, en er zijn er gelukkig ook veel meer bewaard gebleven.

Zelf heb ik een inventarisatie gemaakt van de rassen die in die periode in Nederland zijn geteeld en ik kwam op ruim 1000 rassen die niet op de Oranje lijst zijn vermeld. Ik heb de opstellers van de lijst hierop gewezen en zij stuurden me daarop een aanvullende lijst met de namen van nog eens 150 rassen, zonder dat een toelichting werd gegeven waarom ze niet in de lijst zijn opgenomen. In mijn inventarisatie stonden ze wel vermeld. Wel gaf men toe dat er nog niet gekeken was in enkele handboeken en catalogi uit de 19e eeuw.

Nadat ik mijn commentaar had opgesteld, heb ik dit aan Ger Ernsting en Henk Houtman gestuurd, aan wie de lijst in een voorstadium ter correctie is voorgelegd. Zij hebben de rassenlijst bekeken en er correcties op voorgesteld, die overigens niet allemaal zijn overgenomen. Zij wezen erop dat de samenstellers

van de lijst zich hebben beperkt tot de erkende handelsrassen uit de periode van 1800 tot 1950. Deze beperking blijkt overigens niet uit de toelichting op de lijst, die te vinden is op de website van de Oerakker. Daarin wordt in het algemeen over oude rassen uit genoemde periode gesproken.

Overigens is het onderscheid tussen handelsteelt en overige teelt bij een selectie van oude rassen onbruikbaar. De oude fruitteelt was tot ver in de 20e eeuw vaak onderdeel van het gemengd bedrijf. En bij boerderijen en buitenplaatsen stonden boomgaarden die deels voor eigen gebruik dienden, maar waarvan de meeropbrengst opgekocht en verhandeld werd. Er bestond toen geen duidelijk onderscheid tussen handelsteelt en liefhebbersteelt. En als het onderscheid vroeger al ooit werd gehanteerd, dan is er nu geen selectie meer van rassen die alleen tot de handelsteelt behoorden uit af te leiden. Bovendien zijn de oude liefhebbersrassen die bijvoorbeeld op buitenplaatsen aangeplant waren, pomologisch de meest interessante en ze zijn het best beschreven. Het zou vreemd zijn om die dan niet op te nemen.

Te weinig en te veel

Niet alleen ontbreken er veel rassen, maar in de uitwerking per ras staat veel verwarrende en overbodige informatie. Dat komt vooral omdat het vaak onduidelijk is wat de meest gebruikte rasnaam is en wat als synoniem geldt. Eenzelfde synoniem staat vaak voor meerdere rassen en een bepaalde rasnaam is voor andere rassen een synoniem. In de Oranje lijst zijn alle mogelijke synoniemen verzameld. Toppers zijn de Danziger Kantapfel, de Canada Reinnettes en de Rode en Witte Winter Calvilles met meer dan honderd synoniemen. Ik betwijfel of het enig

nut heeft dat er ook synoniemen uit alle mogelijke vreemde talen staan vermeld, zoals uit de Scandinavische, Slavische en Zuid-Europese talen. Het is praktischer om alleen die synoniemen op te nemen die in de Nederlandse handboeken staan vermeld, hoogstens aangevuld met die uit de belangrijkste Engelse, Duitse of Franse standaardwerken. Dat is al meer dan voldoende voor een gebruiker van de lijst, die iets over een ras wil weten.

Wat ontbreekt er zoal?

Honderden oude handappels en moesappels, vaak van buitenlandse herkomst, ontbreken. Maar vooral zijn veel zoete appel- en streekrassen niet vermeld. Mogelijk omdat alleen de namen ergens vermeld staan, maar een nadere beschrijving in handboeken ontbreekt. In de Oranje lijst staan 56 zoete appelrassen en 77 appels met een regionale Nederlandse afkomst. In mijn inventarisaties van zoete appels en streekappels kwam ik uit op meer dan 230 oude zoete appelrassen

Ontbrekend: Fenouillet.

Ontbrekend: Enkele Paradijsappel.

Ontbrekend: Heerappel.

Boven: Ontbrekend: Ijzerappel.
Rechts: Ontbrekend: Claygate Pearmain.

(exclusief synoniemen). Ze zijn, gezien de naamgeving en hun synoniemen, meestal Nederlands van herkomst. Ook kwam ik op bijna 290 streekassen (d.w.z. appelrassen met een Nederlandse naam, waarvan een regionale afkomst te traceren valt).

Veel oude handelsrassen ontbreken

Niet alle rassen zijn opgenomen die vermeld staan in het Netherlands Register of Apple Cultivars van Ir. B. Kiès, een uitgave van Universiteit Wageningen. Hierin staat minstens een honderdtal appelrassen extra van voor 1950 die niet op de Oranje lijst staan (bv. Prinses Willemien, Zoete Stripeling in Limburg), en die deels al wel zijn opgenomen in andere collecties (andere dan de collecties die bij het CGN zijn aangemeld). Ir. Kiès heeft zich gebaseerd op officiële publicaties (rassenlijsten, de bekende pomologische boeken zoals de Nederlandse boomgaard en De Greeff, blad de Fruittelt en catalogi, NAK-B) en veilinggegevens. Wel is het zo dat ook oude rassen ontbreken die Ir. B. Kiès heeft vermeld en die indertijd aanwezig waren in de IVT-collectie te Wageningen. Naar mijn weten is deze collectie indertijd vernietigd, maar door de rassen ervan niet in de Oranje lijst op te nemen, verdwijnen ze mogelijk definitief. Verder zijn niet alle rassen overgenomen die vermeld staan in de spreadsheet van de genenbank Wageningen. Ook een aantal oudere rassen missen we die tot ver in de 19e eeuw beschreven zijn en die bijvoorbeeld door boomkwekers als Ottolander en Galesloot in hun catalogi zijn vermeld. Die zijn dus ook in de handel geweest.

Met name is het jammer is dat rassen ontbreken die weliswaar al in de 18e eeuw, maar ook nog ver in de 19e eeuw, kort zijn beschreven (door Le Serrurier en Uilkens bijvoorbeeld). Zoals enkele rassen die vermeld staan in Pomologia van Knoop, een boek dat zonder meer tot ons nationale culturele erfgoed behoort. Knoop's rassen die in de lijst ontbreken zijn Blanke Court-Pendu, Enkele en Dubbele Griet, Engelse Carolyn, Kruisappel, Reinet de Montbron, Vrouwtesappel, Wildjesappel. De Lange Bellefleur (die Knoop beschrijft) is overigens een apart ras en geen synoniem van de Dubbele Bellefleur, zoals de lijst stelt.

Lokale oude boomgaardrassen ontbreken

Merkwaardig is dat veel lokale appelrassen ontbreken, zelfs als ze op veilingen verhandeld zijn. Kiès heeft die indertijd wel in zijn inventarisatie vermeld, ook al waren er behalve de naam geen verdere gegevens over bekend. Bijvoorbeeld Joppe appel, Paarskop en Zoete Ruster in Zeeland en Kaneelzuur in Gelderland. Maar lokaal geveilde rassen zijn ook handelsrassen en behoren ook in de Oranje lijst te worden opgenomen. Bij het opsporen van oude fruitrassen komen we tegenwoordig regelmatig deze zg. streekassen in oude boomgaarden tegen. Deze rassen brengen we in collecties onder omdat ze ons inziens ook tot ons erfgoed behoren. Ze zijn zelden beschreven, maar staan wel incidenteel in kwekerscatalogi vermeld. Door het niet vermelden van streekassen ontbreken bijvoorbeeld min of meer bekende regionale appels als Allunderkes, Esselmije, Tukker. Maar ook een flink aantal van de z.g. Lunterse zaailingen (Gelderland) ontbreekt.

Rassen uit de wederopbouwperiode ontbreken

De grens bij 1950 is mijns inziens te vroeg. Het is discutabel dat ervoor gekozen is om Nederlandse handelsrassen uit de periode van de wederopbouw niet op te nemen. Eind zestiger jaren is de grote kaalslag begonnen, toen met Europese subsidies vele, vooral verouderde, boomgaarden zijn gerooid. Maar in de periode vlak daaraan voorafgaand, tot ongeveer 1970, zijn onder andere door het IVT Wageningen rassen geïntroduceerd en in de handel gebracht die nu dreigen te verdwijnen. Het gaat om een aantal uitstekende Nederlandse rassen, die in ons land nu niet of bijna niet meer te vinden zijn en die door leden van de Noordelijke Pomologische Vereniging uit Engeland (National Fruit Collections te Brochdale) zijn teruggehaald. Bijvoorbeeld de appels Prins Bernard, Prinses Beatrix, Prinses Irene, Prinses Margriet en Prinses Marijke. We missen daardoor bovendien ook interessante rassen als Appel van Paris, Balder, Directeur van de Plassche, Jan Steen, Lucullus, Primus, Septer, Rode Wagenaar, Sweet Cornelly, Sweet Caroline (Zoete Lien), Zoete Oranje, Zomer Delicious. Ook horen naar mijn mening de uitstekende en met verdwijning bedreigde appels van de Ir. K.P. de Sonnaville op de Oranje lijst zoals Karmijn de Sonnaville, Kerster, Leonie de Sonnaville, Oranje de Sonnaville.

Het doel van de Oranje lijst moet naar mijn mening uitgebreid worden zodat deze ook bijdraagt aan het behoud van met verdwijning bedreigde uitstekende appelrassen uit de periode van de wederopbouw vlak na de tweede wereldoorlog. Deze appelrassen moeten ook als ons erfgoed beschouwd worden. Een vergelijking: belangrijke architectuur uit die periode (vijftiger en zestiger jaren) staat inmiddels ook op de monumentenlijst. En gebouwen kan je beter handhaven dan fruitbomen van fruitrassen uit die tijd. Dat de meeste appelrassen die vernoemd zijn naar leden van ons koningshuis al in ons land onvindbaar waren, illustreert dit. De meeste ervan zijn uit de teelt verdwenen

en worden nog incidenteel in boomgaarden aangetroffen. Gelukkig zijn er andere collecties dan die aangesloten bij het CGN, die zorgen dat dit deel van het erfgoed bewaard blijft. Deze situatie doet echter wel afbreuk aan de waarde van de Oranje lijst als deze zo blijft.

Wat is er meer bewaard gebleven?

Door het ontbreken van informatie uit andere collecties dan die zijn aangemeld bij het CGN en uit de huidige kwekerscatalogi, zijn veel rassen niet in de lijst opgenomen. De collectie van de NPV in de Fruithof te Frederiksoord, bevat al 170 appelfrassen die niet op de Oranje lijst vermeld staan, maar die in Nederland gevonden zijn. De collectie van POM Noord-Holland bevat 20 rassen die er niet op voorkomen. En dan heb ik nog niet gekeken naar de collecties van andere verenigingen en instellingen.

Tegenwoordig worden door kwekers van oude fruitrassen meer rassen aangeboden dan de samenstellers van de Oranje lijst weet van hebben. Kwekerij de Baggelhof te Nietap (Gr) biedt niet alleen 17 rassen aan die niet op de Oranje lijst voorkomen, maar ook een tiental waarvan in de lijst staat dat ze niet meer in de handel zijn.

Verwarring in naamgeving

De internationale cultuurplantencode heeft als richtlijn dat voor cultivars de oorspronkelijke landstaal en de moderne spelling moet worden aangehouden (Luntersche Pippeling wordt nu Lunterse Pippeling). Fruitrassen krijgen de handelsnaam van de taal van het land van herkomst, oude spellingen en vertalingen van buitenlandse namen gelden als synoniemen. Hoewel namen van rassen voor 1951 vertaald mocht worden in de eigen taal, geldt nu dat de oorspronkelijke naam gebruikt moet worden. Een gevolg van de bovengenoemde cultuurplantencode is dat het Franse woord 'reINETte' bij oude Duitse rassen 'Renette' moet zijn en bij Nederlandse 'reNET'. In de lijst loopt dit door elkaar. Schutters Reinette is Nederlands en zou SchuttersreNET moeten zijn.

Een flink aantal Duitse rassen heet in de lijst 'reINETte' maar zou 'Renette' moeten zijn (bv. Landsberger ReINETte zou als Landsberger Renette vermeld moeten worden). Helemaal consequent hoeft het overigens ook niet te zijn, de oorspronkelijke Nederlandse naam Reinette van Ekenstein kan worden gehandhaafd, zo is het ras ooit geïntroduceerd. Het taalprobleem geldt ook voor het woord 'appel'. Bij Duitse rassen zou dit 'apfel' moeten zijn (Boikenapfel).

Het probleem van onduidelijke naamgeving speelt al lang. Het rasnamenregister van fruitgewassen en onderstammen, uitgegeven door het secretariaat van de Nederlandse-Belgische-Luxemburgse Douane Unie uit 1955 probeerde wat orde in de chaos te scheppen en gaf aanbevelingen. Dit register en ook de cultuurplantencode zijn overigens niet verplicht. Voor oude rassen is het soms lastig om de cultuurplantencode en het rasnamenregister te volgen. Maar toch lijkt het me voor de kennisuitwisseling handig met beide zo veel mogelijk rekening te houden. In de lijst staat bijvoorbeeld de appel Alexandre. In het rasnamenregister staat dat deze Empereur Alexandre moet zijn en dat Keizer Alexander het Nederlandse synoniem is. Ik denk dat duidelijker is om dit Nederlandse synoniem te gebruiken; onder die naam kennen we deze appel. Ook is het aan te bevelen om, zoals het rasnamenregister aangeeft, de appels Advance en Epicure van het oorspronkelijke voorvoegsel Laxton's te voorzien (Exquisite, Fortune en Superb hebben dat wel in de lijst). De bekende Yellow Bellflower, een Amerikaanse appel, staat in de lijst nu onder de totaal onbekende naam Linnaeus Pippin. Dan kan je beter kiezen tussen de oorspronkelijk Amerikaanse naam of het Nederlandse synoniem Gele Bellefleur.

Het is ook onvermijdelijk dat in deze eerste versie wat namen fout gespeld zijn en dat er wat onjuistheden in zitten. Enkele voorbeelden. Charlamowski wordt bv. ten onrechte als een synoniem van Cellini gezien. Yellow Transparent en Transparente Blanc worden als twee

rassen opgevoerd, terwijl het synoniemen zijn. De officiële naam is overigens Transparente Jaune. Zo is er meer op aan te merken.

Hoe verder?

Met de achterliggende keuze van de samenstellers van de Oranje lijst van appelfrassen om alleen erkende handelsrassen uit de periode 1830-1950 op te nemen wordt een deel van ons erfgoed aan oude rassen gemist. Ook bekende oude lokale boomgaardrassen en rassen uit de wederopbouwperiode (1950-1970) behoren tot ons erfgoed en verdienen vermelding. De Oranje lijst zal naar mijn mening aangevuld, gecorrigeerd en geactualiseerd moeten worden. De database van de Dutch Applecollecties op basis waarvan het CGN de Oranje lijst heeft opgesteld, is al meer dan vijf jaar oud. Inmiddels zijn er gegevens van meer oude rassen bekend en van meer collecties. Ook is meer oude pomologische literatuur toegankelijk geworden via internet.

Huidige stand van zaken

Dit artikel is naar de samenstellers van de Oranje lijst gestuurd. In een eerste reactie hebben ze me bedankt voor de aanvullingen en correcties op de appellijst van de Oranje lijst. Zij gaan ermee aan de slag en de correcties en aanvullingen zullen zichtbaar worden in de eerstvolgende update van de Oranje lijst. Ik zal daarvan op de hoogte gesteld worden.

Jan Veel

De volledige literatuurlijst en mijn inventarisaties van zoete appels en lokale appels kan ik op verzoek naar belangstellenden mailen. Ze kunnen ook gedownload worden op de website van de Vrienden van het Oude Fruit: www.vriendenvanhetoudefruit.nl (onder de knop Info).

Ontbrekend: Geflammtter Kardinal.

Ontbrekend: Witte Bloemzoete.